

Odpověď Markovi Řezankovi

Ceterum autem senso Cartaginem esse delendam.

Marcus Portius Cato starší

Dílo bohužel nepřineslo dostatečné výsledky.

Marek Řezanka

Recenzi Marka Řezanky vítám. Ohlas na badatelské dílo, navíc pokud se objevuje tři roky po jeho vydání, je povzbuzením i výzvou. Tím spíše, že je poslán do časopisu, v němž již jedna recenze vyšla. Vzhledem k záměru redakce vyvolávat na stránkách revue *Lidé města / Urban People* diskuse nad vědeckými texty bych na tuto zanícenou kritiku ráda odpověděla. Jinak bych ji nechala bez odezvy. Diskuse totiž musí vycházet ze znalosti.

Je jistě legitimní a správné, že se recenzent zaměřuje na tu část textu vědeckého díla, které rozumí a která jej oslovila. Stejně legitimní a žádoucí je doplňovat dílo o nové poznatky a názorová stanoviska recenzenta. Legitimní však není dílo nepřechíst, nerespektovat jednoznačně deklarované cíle a podsouvat autorům vlastní vize či záměry – a s těmito vizemi a kýženými záměry pak vést polemický diskurs. Zbytečné je také zopakovat fakta obsažená v díle s představou „doplňujícího“ poznatku (např. pasáží o Vietnamcích). Proto pouze stručně:

Cílem monografie *Kdo jsem a kam patřím. Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky* nebylo podat přehled národnostních menšin (dle definice státní legislativy) a dalších etnických komunit na území České republiky, nýbrž *definovat modely* deklarované a žité menšinové identity, s nimiž je konfrontována většinová česká společnost. Proto i výběr „typových“ menšin a komunit.

„Faktor“ *historický*, tedy změna národnostní struktury českých zemí v důsledku historického vývoje let 1940–1947, je objasněn v kapitole M. Moravcové a H. Noskové. Tato kapitola se zabývá vývojem etnické struktury českých zemí v letech 1918 až 1991 a České republiky v letech 1991 až 2001. „Faktor“ *metodologický* ve smyslu, v němž ho vymezuje recenzent (práce s daty o národnostním složení obyvatelstva ze sčítání lidu), je důsledně vysvětlen v doprovodném poznámkovém aparátu tabulek v kapitole o vývoji etnické skladby obyvatelstva Čech, Moravy a Slezska v letech 1918–2001. Pouze upozorňuji, že v roce 1991

byli do sčítání zahrnuti „bydlící“ cizinci, tedy ti, kteří měli na území ČSFR trvalé bydliště. „Faktor“ *míry homogenity*: souhlasím, že žádná etnická menšina není kulturně ani sociálně homogenní – na tomto mnohokrát exaktně prokázaném faktu je vybudován základní etnologický a antropologický přístup k jakékoli societě, tedy i k etnickým menšinám. Antropologický (etnografický) výzkum pracuje s přesně definovanými *skupinami*. Zobecnění je vždy vedeno s ohledem na tyto skupiny. Orientace výzkumu na vybrané skupiny z řad příslušníků té které národnostní menšiny a etnické komunity byla deklarována v úvodu díla, u každé z kapitol a navíc byla transparentně formulována i v nadpisech jednotlivých kapitol. Je snad „přínosem“ ignorovat samu metodickou podstatu recenzovaného díla – navíc pokud je popsána?

Sebepojetí a sebedeclarace nejsou v českém jazyce synonyma.

Recenzent se zamýšlí nad stavebními kameny, na nichž je definován pojem etnikum a pojem národnost. Jistě uvítám, když tuto otázku znovu otevře, bude se jí zabývat a zohlední rozsáhlé diskuse vedené v české i zahraniční etnologické a antropologické literatuře, diskuse, které proběhly zejména v osmdesátých letech 20. století. Pojmy etnikum (sociální subjekt, který je konstruován na etnických východiscích) a národnost (příslušnost k novodobému národu) nelze zaměnit. Zaměňovat lze nanejvýš pojmy etnická a národnostní menšina. V mém pojetí je v současnosti, tedy na počátku 21. století, v České republice obsah pojmu národnostní menšina vymezen legislativou, obsah pojmu etnická menšina naproti tomu odkazuje na kulturní a etnická východiska menšinových skupin. Toto pojetí je v publikaci důsledně naplňováno. Nelze však hovořit o „statusu“ etnika, zejména pokud ho recenzent definuje společnou historií a jazykem.

Je pravda, že práce precizní vysvětlení pojmů etnická a imigrační skupina neobsahuje. Imigrační skupina je v našem textu použita vždy ve smyslu etnické menšiny, která se v České republice etablovala po roce 1989.

Kritika stanovisek textu na stránkách Úřadu vlády ČR se našeho textu přímou nedotýká. Přesto recenzenta upozorňuji, že chorvatská menšina žije na území Čech a Moravy již od 17. století, bulharská menšina minimálně od dvacátých a třicátých let 20. století a menšina řecká od přelomu čtyřicátých a padesátých let téhož století. Ukrajinská národnostní menšina odvozuje svou kontinuitu od dvacátých let 20. století a nevznikla jako imigrace ekonomická. V rámci ekonomicky motivované migrace k nám Ukrajinci přicházejí až od devadesátých let 20. století. Důslednost pak zavazuje upozornit na skutečnost, že stránky Úřadu vlády ČR hovoří výhradně o židovské komunitě a zdůrazňují, že se tato komunita nevymezuje jako národnostní menšina.

Lze uvítat upozornění na nejednotnost v definování „národnostní“ menšiny v pojetí různých státních legislativ v EU. I když i tato skutečnost je obecně známá (např. Gabal 1998), recenzent má pravdu, že pokud rozvažujeme o evropském srovnání, je nezbytné ji připomínat, a to nejen s ohledem na srovnávací možnosti mezinárodní statistiky.

Tým výzkumníků, který se podílel na přípravě recenzovaného díla, postupoval podle závazné problémové osnovy: data získával opakovanými polostrukturovanými interview – nepracoval s biografiemi (i tento metodický přístup byl přesně popsán v úvodu, a to v rozsahu srozumitelném všem, nejen těm, kdo pracují s primárními v terénu shromážděnými daty).

Motivace imigračních vln 20. století byla vždy vysvětlena, a to i s ohledem na identitní postoje imigrantů (kapitola M. Moravcové a H. Noskové).

S rozletem psaný rozsáhlý odstavec o výpovědní hodnotě tabulek 1 a 2, zařazených do poznámky č. 4 a vytištěných na s. 265, by nikdy nebyl napsán, kdyby si recenzent přečetl celý text poznámky začínající na s. 264, kde je „varování“ implicitně formulováno. Sčítání lidu v roce 1991 evidovalo v ČSFR bydlící cizí státní příslušníky. Správná kritika měla upozornit, že autorka použila data za veškeré bydlící Bulhary, kteří se v roce 1991 přihlásili k bulharské národnosti, a ne pouze za ty, kteří neměli československé státní občanství. Data sčítání toto rozlišení obsahují.

Závěrečné shrnutí kapitoly o identitě čínské komunity v Praze zní: „Číňané odvozují svou identitu od výchozího etnika. Nejdůležitějšími prvky, na nichž staví svou kulturu v České republice, jsou především strava, čínské tradice a jazyk. Za nejdůležitější a nejsilnější jsou považovány rodinné vazby....“. Polemiku na toto téma jistě uvítáme – ovšem z pozice existence čínských komunit na území ČR. I k tomuto problému existuje literatura – odkazují například na statě L. Obuchové. Neméně zajímavou aktuální diskusi může vyvolat i výrok, recenzentem jistě omylem okleštěný, který v úplnosti zní: „Jednotu etnické etnickej identity Albáncov do značnej miery komplikuje skutočnosť, že hranice albánskeho štátu nezahŕňajú všetky územia, ktoré sú Albáncami chápané ako etnicky albánske. Táto vnútorná neshoda sa potom premieta do konštruovania vedomia albánskej identity u jednotlivých albánskych „regionálnych“ skupín. Teda etnickú identitu Albáncov z Albánska a zo susedných štátov ... odlišuje nielen vedomí „narodenia sa“ v inom štáte, nielen vlastný dialekt Albánčiny, ale aj iná prežitá historická a čiastočne i kultúrna skúsenosť a iné politicko-emanipačné ciele vlastnej reprezentácie.“ Postoje k vlastní etnické identitě Albánců, kteří žili v ČR (Praze) na samém počátku 21. století se statutem cizinců

(a byli osloveni výzkumem), jsou pak rozvedeny na s. 241-245. Etnická identita byla v pozicích těchto Albánců sice nadřazena identitě občanské, avšak občanská identita zůstávala trvalou a důležitou složkou jejich identity. Otázka v kontextu recenzované monografie zní: jak se Albánci v ČR sebeidentifikují v roce 2008? Jak svou sebeidentifikací reagují na současný vývoj v Kosovu? Recenzent ovšem nastolil jiné téma – téma anexe cizích státních území. Jeho potřebu vyjádřit takto své stanovisko k aktuálnímu vývoji samozřejmě respektuji, i když argumentaci opírá o mylná tvrzení o historických faktech (např. existence NSR a NDR dokazuje, že jeden národ měl dva samostatné státy, ad.). Nigérijci, kteří byli zachyceni výzkumem, se deklarovali jako křesťané a navíc mnozí z nich byli praktikujícími křesťany. Na této skutečnosti nic nemění náboženská skladba obyvatel Nigérie.

Co říci na závěr? Souhlasím s Markem Řezankou, že je nezbytné ujasnit si vymezení pojmů, s nimiž badatel (autor i recenzent) pracuje. Stejně tak souhlasím, že publikaci *Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky* má cenu číst. Ovšem nikoli jako podklad diskuse k termínům národ, národnost, etnikum. O této problematice kniha nepojednává. Zabývá se problémem etnické identity příslušníků národnostních menšin a etnických komunit v České republice a problémem konstruování této identity v souvislostech zkušeností a cílů života jejich nositelů v ČR.

Mirjam Moravcová